

УДК 908 (477.62-2Мар)

Романцов В. М., д.і.н., професор, завідувач кафедри історії та археології

ПРОБЛЕМА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ М. МАРІУПОЛЯ

Розпочата у 2014 р. путінським злочинним диктаторським режимом війна проти України гостро поставила питання про переосмислення українцями своєї історико-культурної спадщини, яка протягом майже 370 років спотворювалася московською, імперською, більшовицько-комуністичною, а в пострадянський час – кремлівською неоімперською владою. Той період в історії України, який почався в середині XVII ст. під московським пануванням, Михайло Драгоманов назвав «пропащим часом» [6]. Багато десятиліть російська імперська, радянська історична політика була спрямована на знищення всього українського в історії та культурі.

Потужна комуністична пропаганда та її кремлівська наступниця всіляко намагалася стерти з історичної пам'яті українців Київську Русь як нерозривну частку нашої історії, замовчували українське козацтво та державу Гетьманщину, Конституцію прав і вольностей Війська Запорозького, фальсифікували діяльність українських гетьманів-державників Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Пилипа Орлика, намагалися витравити Українську революцію 1917 – 1921 рр., обстрілювали борців за незалежність України XX ст., називали їх злочинцями, бандитами, заперечували злочини Голодомору та дії імперських спецслужб СРСР та РФ – ОДПУ, НКВС, МДБ, КДБ, ФСБ.

Для одурманювання людей багато десятиліть використовували величезні фінансові ресурси, різноманітні інформаційні засоби, вплив освітніх установ, дитячих та юнацьких організацій ідеологічного спрямування, масові пропагандистські кампанії, пускали в хід лженаукові історичні міфи [3].

Попри всі зусилля, зробити повністю це не змогли, хоча великою мірою деформували історичну пам'ять багатьох українців. Нинішні російські загарбники не лише продовжують злочинні дії своїх попередників, фактично здійснюють тотальне руйнування українських історичних та культурних пам'яток в окупованих містах та селах, щоб позбавити наших нащадків історичної пам'яті.

Це питання потребує висвітлення як у загальнодержавному, так і в регіональному аспектах. Різні аспекти переосмислення історико-культурної спадщини аналізують українські науковці: В. Брехуненко [3], В. В'ятрович [4], П. Гай-Нижник [1], В. Гриневич [5] та ін. Свої особливості має культурно-історична спадщина українців у Північному Приазов'ї, зокрема, у Маріуполі. Це – одне з найдавніших у цьому регіоні, поліетнічне за складом населення місто, розташоване на українсько-російському кордоні, важливий індустріальний, культурний та адміністративний центр краю.

Перша чверть століття незалежності України у Маріуполі та Приазов'ї, як і загалом на Донеччині, значною мірою зберігалися радянські та російські історико-культурні впливи, були поширені історичні міфи про один «русский

народ», активізувалася агресивна пропаганда «русского мира», нав'язувалися пропагандистські акції вшанування «победы советского народа в великой отечественной войне», так зване «победобесие», що отруїло свідомість значної частини місцевих мешканців відвертим проросійським шовінізмом і готувало підґрунтя для російської гібридної агресії 2014 р.

Багато десятиліть триває дискусія істориків про дату заснування Маріуполя навколо явно ідеологізованої радянської версії, запропонованої науковою співробітницею Маріупольського краєзнавчого музею Р. Сасенко, яка виводила дату заснування від 1778 р., коли імперський уряд запланував на місці козацької новосіченської Кальміуської фортеці створити опорний пункт свого панування у цьому стратегічно важливому регіоні – місто Павловськ [2; 8; 10]. Тривалий час переважно на старих історико-культурних позиціях залишався один з найстаріших на Донеччині Маріупольський краєзнавчий музей і значна частка його співробітників [16]. Навіть українське реєстрове козацтво новітньої доби, яке досить активно діяло у Маріуполі [13].

Роки російсько-української війни – це важливий період у тривалому процесі націєтворення та державотворення в Україні, що вказує на необхідність переосмислення історико-культурної спадщини української нації, подолання численних історичних міфів, які сформувалися переважно під впливом російської імперської пропаганди і спрямовані на підпорядкування суспільної свідомості українців. Важливим рубежем у цьому процесі став закон про декомунізацію [11]. На його виконання у Маріуполі, як і в усій Україні розгорнулася діяльність, спрямована на усунення в назвах топонімів міста тих, що пов'язані з комуністичним режимом. З цією метою рішенням міської ради було створено на громадських засадах комісію з перейменування вулиць, площ та скверів, яку очолила депутат міськради Ірина Дудіна, яка попередньо обговорювала пропозиції з цих питань, що подавалися у міську раду [9]. За участю зазначеної комісії у Маріуполі відповідно до положень вказаного Закону було перейменовано 75 об'єктів топоніміки [15].

24 лютого 2022 р. Україна стала об'єктом повномасштабної російської агресії, яка розширила російську гібридну війну. У цих військових діях Маріуполь, який кремлівський диктатор Путін назвав «древним русским городом» [12], у дійсності став українською фортецею на Азовському морі. Серед численних фактів військових злочинів російських окупантів у Маріуполі навесні 2022 року було руйнування та пограбування краєзнавчого музею [16]. Окупанти знищили в місті мозаїки Алли Горської та Віктора Зарецького, демонтували пам'ятник «Жертвам Голодомору 1932-1933 рр. та політичних репресій», Меморіал пам'яті загиблих маріупольців, які захищали Україну [7].

Загарбники знищують українську історичну пам'ять і нав'язують нам чужу, фальсифіковану історію. Російсько-українська війна засвідчує наскільки важливою є історична політика України для національної безпеки в гуманітарній сфері. Нинішня трагедія Маріуполя підтверджує цю думку і вказує недостатність попередньої роботи щодо подолання історичних міфів, подолання сталінізму та «радянщини» у свідомості людей, до чого дуже слушно закликала голова маріупольського історико-просвітницького товариства Меморіал Г. Захарова [14]. Все більш актуальним стає формування у мешканців міста історичної пам'яті, яка

ґрунтується на наукових знаннях, а не на ностальгії за минулим, яке вони сприймали під впливом ворожої пропаганди.

Література:

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: «МП Леся», 2016. 586 с.
2. Бажан О.Г. Маріуполь. *Енциклопедія історії України*: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2009. С. 509.
3. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ, 2017. 280 с.
4. В'ятрович В. (Не)подоланий тоталітаризм. Український урок. *Дзеркало тижня*. 2014. 21 березня. Вип. 10. 21-28 березня. <https://zn.ua/ukr/HISTORY/ne-podolaniy-totalitarizm-ukrayinskiy-urok-.html>
5. Гриневич В. Подолання тоталітарного минулого. Частина 1: Світовий досвід. *Авторський блог Владислава Гриневича. Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис*. Опубліковано 26.06.2019. URL: [https://uamoderna.com/blogy/podolannya-totalitarnogo-minulogo-chastina-5-velikavitchiznyana-vijna-yak-rosijskij-imperskij-mif-\(pochatok\)/kopiya-podolannya-totalitarnogo-minulogo-chastina-1-svitovij-dosvid_](https://uamoderna.com/blogy/podolannya-totalitarnogo-minulogo-chastina-5-velikavitchiznyana-vijna-yak-rosijskij-imperskij-mif-(pochatok)/kopiya-podolannya-totalitarnogo-minulogo-chastina-1-svitovij-dosvid_)
6. Драгоманов М. П. Пропащий час: Українці під Московським царством, 1654–1876. *Український історичний журнал*. 1991. № 9. С. 131-143.
7. Железняк Г., Папіна О., Міпер П. Стирають пам'ять про історію: скільки об'єктів культурної спадщини зруйновані у Маріуполі. Опубліковано 23. 10. 2022. URL: <https://suspilne.media/298364-stiraut-pamat-pro-istoriu-skilki-obektiv-kulturnoi-spadsini-zrujnovani-u-mariupoli/>.
8. Калоєров С. Про дату заснування Маріуполя. Опубліковано 23.05.2018. URL: https://uagreeks.com/archives/1705_
9. Комісія з перейменування вулиць, площ та скверів направить свої рекомендації щодо нової назви для Адміністративної площі Опубліковано 14. 09. 2017, URL: <https://mariupolrada.gov.ua/news/komisija-z-perejmenuvannja-vulic-plosch-ta-skveriv-napravit-svoi-rekomendacii-schodo-novoi-nazvi-dlja-administrativnoi-ploschi>.
10. Пірко В. Джерела про час заснування населених пунктів Донеччини в XVI – XVIIIст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vasyl_Pirko/Dzherela_pro_chas_zasnuvannia_naselenykh_punktiv_Donechchyny_v_XVI_XVIII_st.pdf?PHPSESSID=aq8f0up8a2gci1vpo9iq2tfok4_
11. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки / Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 26.
12. Путин назвал Мариуполь древним русским городом, где есть над чем работать. Опубліковано 04.11.2022. URL: https://www.rbc.ru/politics/04/11/2022/6364f85a9a794785f611c317_

13. Романцов В. Маріуполь: суперечності формування історичної пам'яті про козацтво у пострадянський період. *Матеріали міжнародного науково-інформаційного круглого столу «Козацький фактор» у сучасній російсько-українській війні й досвід ХХ ст.*. Львів, 2022. С. 99-107.

14. Сталинизм еще никуда не ушел из нас. Інтерв'ю с главою «Мемориала» Галиной Захаровой. Опубліковано 17. 05. 2020. URL: <https://www.0629.com.ua/news/2397874/stalinizm-ese-nikuda-ne-usel-iz-nas-intervu-s-glavoj-memoriala-galinoj-zaharovoj>.

15. У Маріуполі перейменували 75 об'єктів топоніміки. URL: https://old.uinp.gov.ua/news/u-mariupoli-pereimenuvali-75-obektiv-toponimiki_

16. “Якщо порівняти з Другою світовою, руйнування більші”. Працівник музею в Маріуполі про команду та експонати, віддані росіянам. Опубліковано. 14.07.2022. URL: <https://gwaramedia.com/yakshho-porivnyati-z-drugoyu-svitovoyu-rujnuvannya-bilshi-pracivnik-mariupolskogo-muzeyu-pro-komandu-ta-eksponati-viddani-rosiyanam/>.